

Kapitoly z lexikologie současné češtiny
Kapitoly z lexikologie českého jazyka

HOMONYMA

Dagmar Strejčková

Homonyma

✳ Stejná výrazová forma se vztahuje ke dvěma nebo k několika donotátům

✳ Tento jev může mít dvojí příčinu:

- ✦ 1. Slovo bylo přeneseno na jinou skutečnost – vzniklo slovo mnohoznačné (polysémní)
 - Př. kobyłka (zvíře, součást houslí), temná (barva, rána)
- ✦ 2. Formy patří dvěma různým slovům – homonyma
 - Př. čelo (část hlavy, hudební nástroj)

Definice

☀ Homonyma jsou slova se stejnou formou, ale zcela různým významem. Shoda ve formě je u nich náhodná. Poznávacím znakem je to, že se významy u nich nedají odvodit jeden z druhého jako při polysémii.

☀ Homonyma třídíme podle několika hledisek:

- ☀ 1. Homonyma podle původu,
- ☀ 2. homonyma podle rozsahu,
- ☀ 3. nepravá homonyma.

1. Homonyma podle původu

✦ 1. Homonyma čistě lexikální

✦ Představují je slova zcela různá s náhodnou shodou formální. Různost je zjištěna etymologicky.

- ✦ A) dvě slova domácí (př. *vlna, travička, topiti*),
- ✦ B) slovo domácí a přejaté (př. *kolej, pas, čelo, role*)
- ✦ C) dvě slova přejatá z různých jazyků (př. *raketa*)
- ✦ D) dvě slova přejatá z téhož jazyka (př. *hyperbola, lokálka*)

✧ 2. Homonyma slovotvorná

✧ Homonymitu způsobuje:

- ✧ A) slovotvorný prostředek (přípona – *vaříč*, *pračka*, *vinice*; předpona – př. *přeteče*)
- ✧ B) paralelní tvoření slov stejného slovotvorného typu (př. *červenka*)

✧ 3. Homonyma slovnědruhová

- ✧ Tato homonymita vznikla přenesením slova do jiné slovnědruhové kategorie (tzv. konverzí)
- ✧ Slovo nabude nového významu i nové mluvnické charakteristiky
- ✧ Příklad: *večer, ráno, mžikem*

✧ 4. Homonyma z rozpadlé polysémie

- ✧ V průběhu času se původní významy slova vzdálí natolik, že se ztratí znak, který je spojoval – vzniknou samostatná slova
- ✧ Významové oddálení – základním znakem pro rozpad polysémie a přechod v homonymitu
- ✧ Hranice mezi polysémií a homonymitou jsou plynulé, případy na pomezí – př. *kohoutek*
- ✧ Hlavní rozlišení – rozdíl významový

2. Homonyma podle rozsahu

✧ Homonyma úplná a částečná

✧ 1. Úplná homonyma:

- ✧ Shodují se ve všech mluvnických tvarech
- ✧ Př. *stopka, zámek, stav, prapor* aj.
- ✧ Úplnost není někdy úplná v tom, že některé ze slov nemá všechny tvary (př. *brnění, spoušť, puch* aj.)

✧ 2. Částečná homonyma:

- ✧ Liší se v některých mluvnických tvarech
- ✧ Příklad: *los, rys*
- ✧ Homonymie několikanásobná (příklad: *jeřáb*)
- ✧ Příklad shody jen v jednom nebo několika málo tvarech – **homofomy** (příklad: *hádky, let, žítí* aj.)
- ✧ Homonyma - plná i částečná – shoda ve zvukové i grafické podobě = homonyma pravá x homonyma nepravá

3. Nepravá homonyma

✳ Nepravá homonyma rozdělujeme na:

- ✳ **A) Homofony** (shodné ve zvukové, odlišné v grafické podobě)
 - ✳ Př. *být – bít, bydlo – bidlo, vézt – vést, zpráva – správa, led – let, dub – dup, písek – Písek, most – Most*
- ✳ **B) Homografy** (shodné v grafické, odlišné ve zvukové podobě)
 - ✳ Př. *panic, pouček*

✦ **C) Mezislovní homonyma** (tvoří je slovo a spojení slov, příp. předložková vazba)

✦ Př. *zapět – za pět, seskokem – se skokem, dohry – do hry, máti – má ti, jeti – je ti aj.*

✦ **D) Mezijazyková homonyma** (případy homonym mezi různými jazyky)

✦ Př. *chudý, tlačit, pivnice, sprostý (sl.), mir, palec, čas, rano (rus.), les, kraj, samec, kruh (slov.)*

Paronyma

✦ Blízká homonymům

✦ Paronyma – slova ne zcela shodná, liší se některým rysem, např. délkou (*líška – lyska, vina – vína, píle – pile, soli – solí ...*)

Děkuji za pozornost

